

Kielioppi ja kielenhuolto luokassa

Kolme vuotta sitten kirjoitin sanomalehti Kalevassa siitä, että ylioppilaskirjoituksen äidinkielen kokeessa olisi syytä sallia kielioppaiden käyttö. Koska uskon, että tällä asialla olisi laajempaakin vaikutusta äidinkielen kieliopin ja kielenhuollon opetukseen, palaan samaan asiaan.

Meitä äidinkielen opettajia vaaditaan aina silloin tällöin tilille siitä, etteivät koulunsa päättäneet nuoret osaa kielioppia eivätkä tunne sen termistöä. Kysyjät epäilevät, ettei termejä enää ehkä lainkaan opeteta ja että oppilaita varoetaan rasittamasta ulkoluvulla, minkä vuoksi asioista ei puhuta niiden oikeilla nimillä vaan kierrellään. Tulos on sitten ei-mitään. »Mutta eiväthän biologitkaan puhu vain keltaisesta rantakukasta vaan nimeävät kasvin.»

On totta, että kieliopin opettamiseen käytetty aika on koulussa vähentynyt. Mutta kun opetussuunnitelmia on uudistettu, tavoitteena on ollut opetuksen tavan muuttaminen. Muutos vain käy kovin hitaasti, varsinkin jos ei ole mitään erikoista houkutinta. Tavanomainen kieliopin opetushan on äidinkielen helpoimpia aloja silloin, kun tavoitteena on vain ulkoluvunomainen luetteloiden ja termien opettelu ja soveltaminen yksin-

kertaisimpiin lauseisiin. Se on helppoa siksi, että silloin tiedetään, mitä tehdään ja että asiasta voidaan laatia luotettavalla tuntuvia kokeita numeroarvostelun pohjaksi. Vaikeaksi asia muuttuu silloin, kun pyritään todelliseen omaksumiseen. Opettajahan voi saada oikean vastauksen oppilaalta, joka ei tajua opiskeltavasta asiasta juuri mitään. Pavlovin koiran tavoin oppilas voi oppia seuraamaan opettajan puheen avainsanoja ja vihjeitä, joiden nojalla tuotetaan oikealta tuntuvia sanoja, ja opettajan apukysymysten turvin päädytään oikeaan tulokseen. Tuppī heiluu, sanoisi kainuulainen.

Nykyisin maailma on tulvillaan tärkeää tietoa, ja siksi tuloksiin johtamaton työ tuntuu lähinnä ajan hukalta. Kieliopin opiskeluhan aloitetaan peruskoulun kolmannelta luokalta ja sitä jatketaan lukiossakin. Vain harvoin päästään hedelemättömästä, pelkästään yhteen kokeeseen tähtäävästä ulkoluvusta oivalta-vaan oppimiseen, jossa termit osattaisiin liittää johonkin kokonaisuuteen. Oppiminen on vielä usein niin sidoksissa asian käsittelytilanteeseen, ettei esim. vieraan kielen tunneilla pystytä kaivamaan esiin äidinkielessä opiskeltua tietoa. Ulkolukukin on jossain vaiheessa tarpeen, mutta oppimateriaalien avulla olisi turvattava se, että luettelosta ja listoista koostuisi kokonaisuus ja että niiden avulla voitaisiin todella puhua kielestä ja tajuta sen toimintaa. Silloin ehkä termit olisi helpompi muistaakin, kun ne eivät olisi itsetarkeitaisia litanioita.

Kielioppitietoa on nykyisin vaikea myydä oppilaille. He haluavat tuntea bitit ja tietokaaviot, 100 metrin maailmanennätyksen, uudet bändit ja pörssikurssit. Maailmassa on paljon tärkeää ja kiinnostavaa, ja nuorenkin aika on rajallinen. Siksi ei liene ihme, jos oppilas torjuu mielestään hyödyttömän tiedon tai opiskelee sen pintatietona. Lukiossakin voi nykyisin saada kohtalaisen numeron äidinkielen muiden alojen perusteella, vaikkei kielioppia juuri osaisikaan. Jopa kielenhuollon kokeista voi selvitä kohta-

laisesti – auttaneeko lauseopin opiskelu edes merkittävästi huomaamaan kielivirheitä, sitä taitaa moni oppilas epäillä. Ja tärkeää on se, miten menestyy ylioppilaskirjoituksissa. Tutkimuksin on todettu, ettei kieliopin opettaminen ja aineiden kielivirheiden korjaaminen edistä kirjoitustaitoa tai varmenna muuta kielenkäyttötaitoa. Sen sijaan moni suomalainen kantaa koulun peruna mukanaan suurta kielivirheiden pelkoa. Kielellä ilokseen askartelusta on Ilkka Savijärvi osuvasti kirjoittanut pari vuotta sitten Virittäjän Äidinkielen opetus -osastossa (1985 s. 545–547). Suomalaiselle se taitaa kuitenkin olla harvinaista herkkua.

Kielen normit ovat myös sosiaalisia sopimuksia. On koodeja, jotka on hallittava määrättilanteissa. Nuorenkin kielenkäyttäjän on pystyttävä olemaan vakuuttava, vaikka hänen koodinsa mielellään olisi erilainen kuin aikuisten. Vertailukohtaksi voinee ottaa nuorison näennäishuolimattoman pukeutumisen, joka kuitenkin on ilmaus siitä, mitä nuori haluaa viestiä, minänkuvan ilmaus. Nuorten tarvetta käyttää omaa koodia omin ehdoin on kunnioitettava, ja opettajien olisi syytä vain laajentaa omaa tietoaan noista viesteistä. Mutta toisaalta oppilaiden tulisi opetuksen avulla tutustua äidinkielen elementteihin ja toimintaan niin, että he voisivat kehittää ilmaisuaan välineen tuntemuksen pohjalta tehokkaasti ja tuoreesti viestiväiksi ja monitasoisesti toimiviksi.

Prosessikirjoittamisen menetelmää sovellettaessa kielenhuolto sijoittuu omalle paikalleen: se on tekstin huolittelua ja viimeistelyä. Sen sijaan ensimmäisten tuotteiden ideoinnin ja kirjoittamisen aikana huomio kiinnitetään lähinnä olennaisten asioiden etsintään ja tekstin viestivyyteen. Sisältö on tärkeä ja vastaanottaja pyritään ottamaan huomioon. Viimeistelyvaiheessa tekstin kieliasua pyritään huolittelemaan ja tarkentamaan niin, että kieliasu palvelee luontevasti kokonaistavoitetta. Jos tekstejä viimeis-

Äidinkielen opetus

tellään tunneilla, opettajat tarjoavat oppilaidensa käyttöön kielioppaita ja lähteitä. Mutta tottumattomalle niiden käyttö on yllättävän vaikeaa. Tiedon ja ratkaisun saa paljon nopeammin neuvotelemalla opettajan kanssa tai parhaassa tapauksessa etsimällä ratkaisun oppikirjasta.

Oppilaita on vaikea innostaa kielioppaiden käytön opiskeluun. Opettaja vetoaa turhaan siihen, että oppaita on hyvä käyttää myöhemmin työssä ollessaan. Harva oppilas näkee tai kuulee ympäristössään jonkun käyttävän kielioppaita. Meillä toisin kuin useimmissa muissa maissa ei sellainen ole vielä tullut tavaksi, sillä kouluaikana on totuttu tärkeissä tilanteissa arvaamaan ne asiat, joita ei tiedä, ja sitten odottamaan opettajan tuomiota. Mutta jos oppilaat tietäisivät, että ylioppilaskokeessa voi kielioppaasta tarkistaa unohtuneen asian, koko kieliopin ja kielenhuollon opiskelu tulisi uudella tavalla arvoonsa. Oppilaat ymmärtävät kyllä, että kokeessa on yllin kyllin työtä, varsinkin kun mukaan tulee vielä luettavaa materiaalia. Aika on pystyttävä käyttämään tehokkaasti, myös jo kouluaikana äidinkielen tunneilla.

Voidaan tietysti tyytyä siihen, että kieliasu kärsii ja sensorit ovat entistä »joustavampia» ja hyväksyvät entistä höllemmin sovellettuja normeja. Mutta tuota kehitystä voitaisiin ainakin jarruttaa, jos kieliopin ja kielenhuollon opiskelu jo yläasteelta asti kytkettäisiin kielioppaiden käytön opiskeluun. Oppaitahan voi käyttää vain se, joka tietää etsimänsä ja tuntee kielensä. Niinpä termien opiskelu tuntuisi mielekkäältä, ja oppilaista ainakin osa huomaisi pian, että on taloudellisempaa ottaa asioista kerralla selvää kuin harrastaa jatkuvasti hakuammuntaa. Onnellayrittäjiä ei tietysti näinkään saataisi kuolemaan sukupuuttoon, mutta se tuskin on tarpeenkaan. Voinemme olla tyytyväisiä jokaisesta, joka asiaan paneutuu.

Olen aivan varma, että biologian tunnilla rentukkaan tai ranta-alpiin tutus-

tunut oppilas puhuu edelleen keltaisesta rantakukasta, jos hän ei ole näiden kukkien kanssa tekemisissä muuten kuin kouluaikana. Ehkä hän koulun jälkeen kaivaa esiin jonkin kasvion ja etsii kasville nimen sieltä. Mutta yhdessä tilanteessa kuultu ja yhtä kertaa (koetta) varten opeteltu termi unohtuu pian, opitaan se sitten biologiassa tai äidinkielessä. Tavoitteisesti tutkittu ja jäsentynyt asia sen sijaan pysyy mielessä. Jos jokin nimitys sitten unohtuikin, tietää puhuja, mistä avun löytää ja miten. Silloin etsiminen on mielekkäämpää.

TELLERVO LUUKKONEN